

ОЦІНЮВАННЯ ЧИННИКІВ ЗМІЦНЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ТУРИСТИЧНОЇ ІНДУСТРІЇ УКРАЇНИ

У статті розглянута проблема низького рівня конкурентоспроможності вітчизняної індустрії туризму. Проаналізовані основні чинники, що впливають на туристичний імідж держави, та розроблені рекомендації щодо покращення розвитку туризму в Україні.

Ключові слова: туризм, туристична діяльність, індустрія туризму, конкурентоспроможність, Всесвітній економічний форум.

I. Вступ. Фундаментальні дослідження сучасної рекреаційно-туристичної сфери показують, що нині найважливішим є підвищення конкурентоспроможності індустрії туризму. Названа проблема в усьому розмаїтті її аспектів стосується практично всіх сторін життя суспільства та, у зв'язку з цим, постійно перебуває в центрі уваги державних діячів і ділових кіл усіх розвинених країн світу. Невід'ємною складовою світового туристичного процесу є українська туристична галузь. Попри всі політичні та соціально-економічні негаразди останніх років індустрія туризму стала тією галуззю народного господарства України, яка з року в рік стабільно нарощує обсяги реалізації послуг. Конкурентоспроможність туристичної галузі у державі забезпечується всією наскрізною системою підтримки виробника турпродукту. Прикметно, що створення умов для розвитку ринку виробника турпродукту, збільшення його конкурентних переваг забезпечує урізноманітнення цього продукту.

II. Постановка завдання. Сучасні процеси розвитку туристичної індустрії об'єктивно свідчать про те, що вирішення складних завдань розвитку цієї сфери неможливе без комплексної оцінки рівня її конкурентоспроможності. Це вимагає врахування й аналізу великої кількості підходів та методик розрахунку показників рівня конкурентоспроможності туристичної індустрії. Сійкий розвиток туризму спричиняє необхідність проведення відповідної послідовної й ефективної політики, реалізація якої пов'язана із проблемою підвищення конкурентоспроможності усіх підгалузей туризму.

Для галузей та підприємств туризму як суб'єктів конкурентної боротьби досягнення конкурентоспроможності означає, з одного боку, можливість підвищення ефективності розвитку, з іншого – право посісти гідне місце в системі державотворення й сприяти економічному зростанню України. У зв'язку з цим розуміння сутності поняття конкурентоспроможності й оволодіння методами зміцнення конкурентоспроможності туризму стають актуальними як для науковців, так і для практичних працівників.

Публікації, присвячені безпосередньо проблемам управління конкурентоспроможністю туризму, представлені в основному в зарубіжній літературі. Вітчизняні дослідники основну увагу приділяють адаптації зарубіжних методик для вирішення проблем конкурентоспроможності регіону, або дослідженню окремих аспектів конкурентоспроможності. Питання конкурентоспроможності туристичної індустрії знайшли своє відображення у наукових працях таких вітчизняних і зарубіжних учених, як С. П. Гаврилюк [1], О. О. Любіцевої [2], Г. А. Папіряна [3], В. Ф. Семенова [4], І. М. Школи [5], Ф. Котлера, Дж. Боуена, Дж. Майкенза [6] та інших. Однак багато питань залишаються невирішеними й вимагають подальших досліджень та адаптації до українських умов.

Метою статті є аналіз та оцінка чинників розвитку конкурентних переваг України на світовому ринку туристичних послуг.

За офіційними даними, у 2011 році частка туристичної індустрії у ВВП України становила 1,5%. Туристична галузь приносить прибуток приблизно 15 мільярдів гривень щороку. В індустрії туризму зайнято близько 8% населення України [7].

Пріоритетним видом туризму для України залишається іноземний (в'їзний) туризм як вагомий чинник поповнення валютними надходженнями державної скарбниці та створення додаткових робочих місць.

За останні три роки кількість іноземних туристів, які відвідали Україну, не зменшилася (рис. 1).

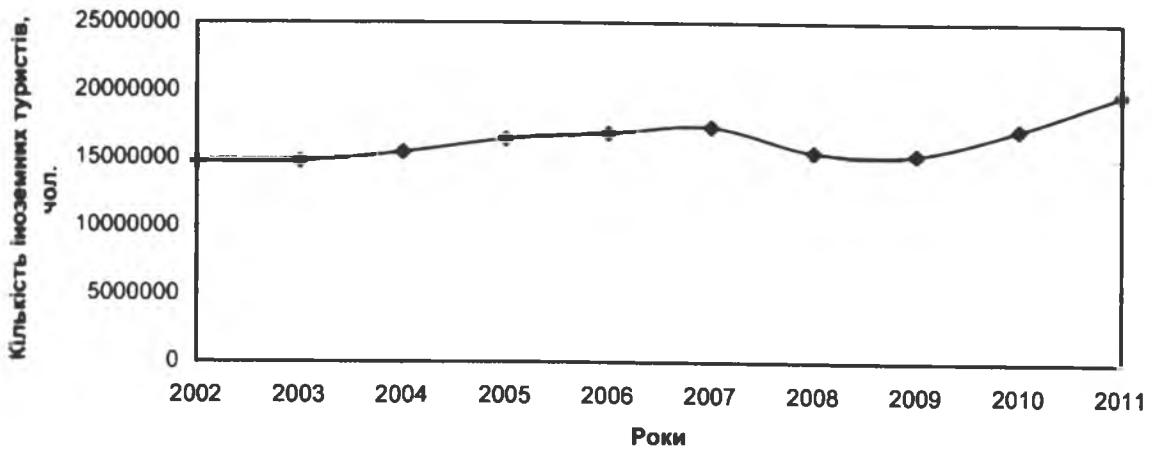

Рис. 1. Динаміка кількості іноземних туристів, які відвідали Україну

У 2011 році Україну відвідали близько 21.415.296 іноземних громадян (включно з одинокими відвідувачами), серед них з метою туризму – 1.225.954 особи [1]. Це на 1% більше, порівняно з даними 2010 року. Приблизно 40% туристів приїжджали торік із Російської Федерації, 11% – з Польщі, 9% – з Білорусі. Серед туристів, що демонструють інтерес до України як до популярного туристичного напрямку варто виділити: Німеччину, США, Італію, Румунію, Туреччину, Велику Британію, Ізраїль та Францію.

Рис. 2. Частка іноземних туристів, які відвідали Україну у 2011 році

За оцінкою Світового економічного форуму, у 2011 році Україна посіла 85-е місце серед 139 країн світу за показником конкурентоспроможності подорожей та туризму, отримавши 3,8 балів за семибальною шкалою.

Цей рейтинг експерти Всесвітнього економічного форуму підготували спільно з Міжнародною асоціацією повітряного транспорту, Всесвітньою радою подорожей і туризму, Всесвітньою туристичною організацією ООН. Трійку лідерів очолюють Швейцарія, Німеччина та Франція. У десятку кращих країн потра-

пили Австрія, Швеція, США, Великобританія, Іспанія, Канада та Сінгапур. Лідер серед колишніх республік СРСР, нині незалежних держав, – Естонія (вона на загальному 25-му місці). Російська Федерація знаходиться на 59-ій сходинці у рейтингу Всесвітнього економічного форуму.

Для розрахунку індексу конкурентоспроможності подорожей та туризму використовується спеціальна система оцінки, де враховується 75 різних чинників, об'єднаних в 14 груп та 3 основні розділи – «Регуляторна база туризму»; «Ділове середовище та туристична інфраструктура»; «Людські, культурні та природні ресурси».

У табл. 1 наведена динаміка змін показників конкурентоспроможності України у сфері туризму у 2011 році порівняно з 2009 роком.

Аналізуючи подану таблицю, ми бачимо, що Україна за останні два роки опустилася в рейтингу на 8 сходинок. Причиною цього стало низька оцінка за розділом «Людські, культурні та природні ресурси».

На думку експертів, в Україні слабо розвинена система освіти та підготовки кадрів для туристичної індустрії (про це свідчить 71-е місце в рейтингу). Негативним чинником виступає також і рівень гостинності українців, що посідає 117-е місце у загальному рейтингу. Проте, на нашу думку, експертна оцінка цього чинника є досить суб'єктивною та не зовсім відповідає загальноприйнятим уявленням про українську гостинність.

Загальна ж відкритість країни для туризму зайняла 52-му позицію в рейтингу. Найкращим

Показники конкурентоспроможності індустрії туризму України

Назва індексу	Місце в рейтингу		Динаміка змін 2011/2009	Бальна оцінка (від 1 до 7 балів)		Динаміка змін 2011/2009
	2009 (серед 133 країн)	2011 (серед 139 країн)		2009	2011	
<i>Індекс конкурентоспроможності подорожей та туризму</i>	77	85	-8	3,8	3,8	0
<i>1. Регуляторна база туризму:</i>	62	64	-2	4,7	4,6	-0,1
1.1. Державна політика та регулювання індустрії туризму	104	107	-3	3,8	3,8	0
1.2. Стабільність навколишнього середовища	79	88	-9	4,3	4,2	-0,1
1.3. Безпека туризму	86	82	+4	4,7	4,5	-0,2
1.4. Рівень охорони здоров'я та санітарії	18	17	+1	6,4	6,5	+0,1
1.5. Пріоритетність розвитку індустрії туризму	87	101	-14	4,0	4,1	+0,1
<i>2. Ділове середовище та туристична інфраструктура:</i>	72	76	-4	3,4	3,5	+0,1
2.1. Інфраструктура авіатранспорту	94	93	+1	2,6	2,6	0
2.2. Інфраструктура наземного транспорту	72	74	-2	3,3	3,4	+0,1
2.3. Туристична інфраструктура	55	53	-2	3,7	4,4	+0,7
2.4. Інформаційно-комунікативна інфраструктура	51	68	-17	3,4	3,2	-0,2
2.5. Цінова конкурентоспроможність індустрії туризму	116	119	-3	3,9	4,0	+0,1
<i>3. Людські, культурні та природні ресурси:</i>	103	118	-15	3,5	3,3	-0,2
3.1. Людські ресурси:	68	68	0	5,1	4,9	-0,2
3.1.1. Освіта та підготовка кадрів	59	71	-12	4,8	4,6	-0,2
3.1.2. Наявність кваліфікованих кадрів	85	63	+22	5,3	5,1	-0,2
3.2. Рівень гостинності	66	117	-51	4,7	4,2	-0,5
3.3. Природні ресурси	112	119	-7	2,4	2,3	-0,1
3.4. Культурні ресурси	88	86	+2	1,8	1,9	+0,1

Джерело [8, 9]: The Travel & Tourism Competitiveness Report 2011. The Travel & Tourism Competitiveness Report 2009.

чинником в цьому розділі є наявність кваліфікованих кадрів, що за останні декілька років піднялася вгору на 22 позиції.

Низьку оцінку отримав чинник природні ресурси – загалом, з цього розділу країна пере-

містилися на 7 позицій вниз. Звертаємо увагу, що за кількістю природних пам'яток, що входять до світової спадщини, Україна знаходиться на 43-му місці, а за видовим різноманіттям тваринного та рослинного світу – на 81-му. Але

через низьку якість охорони навколишнього середовища світова громадськість приділила Україні 119-е місце.

За чинником культурні ресурси позиція України за останні два роки майже не змінилася. Слід зазначити, що до групи показників культурні ресурси відносяться такі чинники, як кількість культурних пам'яток ЮНЕСКО, кількість спортивних стадіонів та міжнародних виставок. Проте немає згадки про кількість музеїв, театрів, народних майстрів, музичних фестивалів, кінофестивалів тощо.

За показником державної політики та регулювання індустрії туризму Україна посіла неглибоке 107-е місце. Незважаючи на відносно невисоку вартість започаткування бізнесу (53-е місце), держава не створює сприятливого інвестиційного клімату та за показником відношення до іноземних інвесторів Україна займає 121-е місце. Негативно впливає ще й чинник прозорість державної політики (114-е місце).

На думку експертів Всесвітнього економічного форуму, природоохоронне законодавство України є занадто м'яким (127-е місце). Розвиток туристичної індустрії сьогодні проходить без урахування її стійкості відносно навколишнього середовища та раціонального використання природних ресурсів, особливо при створенні нових інфраструктурних проєктів.

Ситуація з пріоритетністю розвитку туризму в Україні за версією Всесвітнього економічного форуму за останні два роки значно погіршилася – з 87-ої позиції країна перемістилася на 101-шу. Ця непослідовність держави відносно туризму призвела до сумного результату – бренд України як туристичного держави перебуває на 120-му місці, втративши сім пунктів порівняно з 2009 роком.

Чинник безпеки є одним з головних пріоритетів під час подорожі, тому загальне 82-е місце негативно впливає на імідж України як туристичного напрямку. В країні, на думку іноземних експертів, повністю відсутня довіра до правоохоронних органів (122-е місце).

Проте, протягом останніх декількох років, на досить високій 17-ій позиції залишається рівень охорони здоров'я та санітарії. Своєю дуже високою позицією в рейтингу за цією групою показників Україна зобов'язана 3-му місцю у світі за кількістю лікарняних ліжок на душу населення і досить престижному 30-му місцю за кількістю лікарів на душу населення.

Окремої уваги заслуговує розділ «Ділове середовище та інфраструктура». В Україні характерними є низька якість авіатранспортної інфраструктури, невелика кількість аеропортів та нерозвинена мережа міжнародних сполучень. Якість інфраструктури авіасполучень вимагає серйозного поліпшення та займає загальне 93-е місце у світовому рейтингу. Низька оцінка сьогоденного стану інфраструктури повітряних сполучень повинна підштовхнути українські регіони, які зацікавлені у розвитку туризму, до більшої активності в її модернізації.

Інфраструктура наземного транспорту посідає 74-е місце. Негативними чинниками залишаються погана якість автомобільних шляхів (136-е місце) та інфраструктури портів (94-е місце). До сильних сторін варто віднести високу якість залізничних доріг – 25-е місце в світі.

До групи показників туристична інфраструктура входять три позиції – кількість готельних номерів (113-е місце), наявність міжнародних компаній з оренди автомобілів (40-е місце) та кількість банкоматів, що приймають картки VISA (30-е місце). На наш погляд, ці чинники не повністю розкривають зміст цього підрозділу. Ми вважаємо, що поряд з оцінкою готельної бази необхідно проаналізувати кількісні характеристики закладів харчування.

В сфері системи телекомунікацій Україна займає загальне 68-е місце. При цьому за кількістю користувачів мобільними телефонами Україна знаходиться на 37-му місці у світі, а за кількістю користувачів Інтернетом – на 69-му місці.

Дуже важливе значення має розділ цінової конкурентоспроможності в туризмі. У 2011 році Україна за цим показником опустилася на 119-ий рядок у рейтингу. Спробуємо розібратися, у чому тут причина. Як вже було відзначено, загальний бал у цьому розділі складається з оцінки декількох чинників. За показником порівняльної купівельної спроможності грошової одиниці Україна знаходиться на 13-му місці. Відносно невисокою (49-е місце в світі) є вартість пального. І навіть високі податки на авіаквитки та збори аеропортів (93-е місце) дають Україні місце в першій сотні. Загальною низькою позицією конкурентоспроможності туризму, на думку іноземних експертів, Україна зобов'язана своїй податковій системі, завдяки якій держава посіла 136-е місце. Ще один показник, який тягне Україну вниз, – індекс

готельних цін, де ми знаходимося на 115-му місці. Проблема високої вартості цін на проживання в українських готелях та низької якості обслуговування досі залишається невирішеним питанням індустрії туризму.

III. Висновки. Не зважаючи на низьку оцінку конкурентоспроможності вітчизняної індустрії туризму експертами Всесвітнього економічного форуму, Україна має великий потенціал для розвитку цієї галузі народного господарства. Головною метою індустрії туризму в Україні є створення сприятливого організаційно-правового й економічного середовища для розвитку цієї галузі, формування конкурентоспроможного на світовому ринку вітчизняного туристичного продукту на основі використання природного та історико-культурного потенціалу України, забезпечення її соціально-економічних інтересів та екологічної безпеки. Розвитку конкурентоспроможної туристичної індустрії України сприятимуть заходи з диверсифікації туристичних послуг, підвищення завантаженості готелів та покращення туристичної активності у низький сезон, модернізація матеріально-технічної бази санаторіїв та готелів, дотримання екологічного імперативу в курортних місцевостях і на природоохоронних територіях, систематична підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації існуючих кадрів рекреації та туризму (навчання, тренінги, курси, семінари, стажування, учбово-рекламні поїздки тощо), удосконалення існуючої нормативно-правової бази туризму, спрощення візового режиму, процедур прикордонного і митного контролю туристів.

УДК 338.486(477)

Трілленберг Г. І.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОЇ КЛАСТЕРУ ЯК ФАКТОР СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Розкривається сутність туристично-рекреаційного кластеру, його структура та функції, природно-рекреаційний потенціал, місце і роль у задоволенні потреб населення в контексті забезпечення сталого розвитку

Ключові слова: туристично-рекреаційний кластер, продукт, функції, сталий розвиток.

1. Гаврилюк С. П. Конкурентоспособность предприятий в сфере туристического бизнеса: [учебное пособие] / С. П. Гаврилюк. – К.: Киев. нац. торг.-экон. ун-т, 2006. – 180 с.

2. Любичева О. О. Рынок туристических услуг. – К.: Альтерпрес, 2002. – 436 с.

3. Папирян Г. А. Международные экономические отношения. Экономика туризма. – М.: Финансы и статистика, 2000. – 208 с.

4. Семенов В. Ф., Жигалина М. М. Методи оцінювання конкурентоспроможності туристичного підприємства // Науковий вісник ОДЕУ. – 2010. – № 42. – с. 45-51.

5. Менеджмент туристичної індустрії : [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / І. М. Школа, Т. М. Ореховська, І. Д. Козменко, І. Р. Лошенко, Р. В. Кравчук. – Чернівці: Зелена Буковина, 2003. – 662 с.

6. Котлер Ф. Маркетинг. Гостеприимство. Туризм: [ученик для вузов: пер. с англ.] / Котлер Ф., Боуэн Дж., Мейкенз Дж. – М.: Юнити, 2007. – 1071 с.

7. Офіційний сайт Державного комітету статистики України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

8. The Travel & Tourism Competitiveness Report 2011. Managing in a Time of Turbulence. – World Economic Forum. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www3.weforum.org/docs/WEF_Travel_Tourism_Competitiveness_Report_2011.pdf

9. The Travel & Tourism Competitiveness Report 2009. Managing in a Time of Turbulence. – World Economic Forum. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www3.weforum.org/docs/WEF_Travel_Tourism_Competitiveness_Report_2009.pdf

In the article the problem of the low level of competitiveness of the domestic tourism industry has been considered. The main factors, which influence the tourist image of the country, have been analyzed, and recommendations for improvement of the development of tourism in Ukraine have been provided.